

Passend onderwijs: van Zorg-denken naar Onderwijs-denken

Deel 2

**Paula Corsten en
Marja van Duin**

zijn beiden othopedagoog/onderwijskundige, werkzaam bij de VeerKrachtGroep.
E-mail: pcorsten@veerkrachtgroep.nl en
mvanduin@veerkrachtgroep.nl

In het vorige artikel is een alternatief geschetst voor het Zorg-denken in Nederland. Een alternatief, omdat het Zorg-denken ons niet verder helpt in het realiseren van Passend onderwijs, de maatschappelijke opdracht om onderwijs beter af te stemmen op de diversiteit tussen leerlingen in de groep.

Het alternatief: kantelen naar Onderwijs-denken met als kern 'slimme(re) leraren'. Het zijn immers de leraren die dit passend onderwijs ontwerpen en vormgeven. Zorgdenken laat leraren verzuipen. Onderwijs-denken geeft leraren ruimte voor professionele groei.

Wij hebben de kans gehad om een bestuur en groep directeurs te ontmoeten, die het aandurfd en om samen met hun leraren op onderzoek te gaan naar hoe Passend Onderwijs vanuit Onderwijsdenken vorm te geven is. Zij stelden zichzelf en ons de vraag: Wat betekent dat voor de leraren, interne begeleiders, directies en bestuur? Zij stelden de vraag vanuit de systeemgedachte: wanneer je wilt dat onderwijs verbetert, richt je dan op alle lagen in het systeem tegelijkertijd en in samenhang.

Werken met leerteams

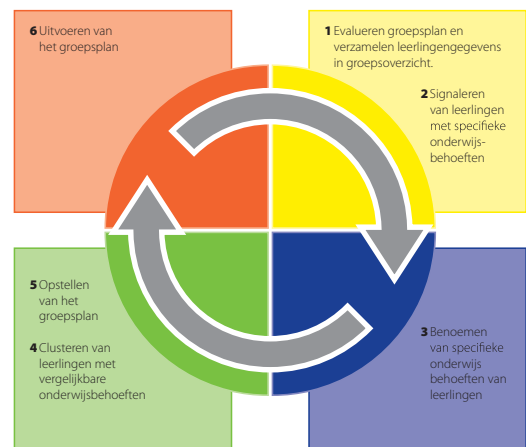
In dit traject is de keuze gemaakt om te werken met zogenaamde Leerteams: binnen iedere school een groep leraren, de interne begeleider en directeur, die samen rond dezelfde vragen, met hetzelfde instrumentarium, onderzoekend bezig zijn. De leraar en zijn ontwikkeling staan voorop.

Deze ontwikkeling kan op gang komen als de anderen meebewegen en voor ruimte om te handelen zorgen. Leraren die ruimte gunnen aan leerlingen om zich te ontwikkelen, hebben zelf die ruimte ook nodig, net als de interne begeleider, de directeur/leidinggevende en de bestuurder. *'De voorwaarde om met meerdere mensen, leerkracht en IB-er als leerteam, deel te moeten nemen, blijkt nu heel prettig te werken. We hebben veel aan elkaar en het maakt de interactie binnen de school naar de collega's makkelijker.'*

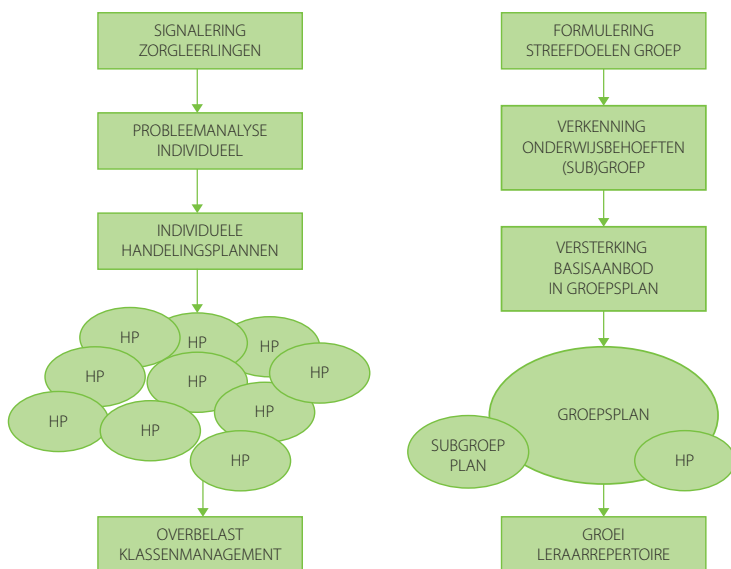
Groepsaanpak centraal

Binnen het Onderwijs-denken is het versterken van de fasen *Waarnemen* en *Begrijpen* van de HandelingsGericht Werken-cyclus voor leraren (1-zorgroute) essentieel. Hierdoor worden leraren betere betekenisverleners in de onderwijssituatie. Ook leren zij zo om beter af te stemmen op verschillende onderwijsbehoeften in de groep leerlingen.

Dit raakt direct aan de vragen: Hoe realiseer je Passend onderwijs? Wanneer is het werkelijk passend bij jouw groep?

Waarnemen: De eerste oriëntatie binnen *Waarnemen* is het in beeld krijgen van de onderwijsbehoeften van de *gehele groep*. Pas als het groepsbeeld voor de leraar helder is wordt vervolgens ingezoomd op (clusters) van individuele leerlingen binnen de groep. Er wordt gestart vanuit de onderwijsvragen en niet vanuit de zorgvragen. Dit vraagt om twee slagen in denken en actie: andere vragen stellen en anders kijken. Hier start de kanteling in focus: van *Zorgdenken* naar *Onderwijsdenken*. We zijn niet meer gewend het gesprek te voeren over de zaken die **INTACT** zijn: wat gaat al goed, wat gaat al bijna goed en wat maakt dat die zaken al goed gaan? Door het benoemen van zowel externe als interne factoren, door zowel leraar als leerling zelf, ontstaat inzicht in wat goed gaat. Op een dieper niveau ontstaat inzicht welke kernkwaliteiten daarbij werkzaam zijn. Hoe kunnen die ondersteunen in situaties die moeizamer verlopen? De leraren zijn hierbij gericht op alle leerlingen in plaats van te starten met de individuele zorgleerlingen. Alle leerlingen hebben immers onderwijsbehoeften, zowel minder begaafde als hoogbegaafde leerlingen, zowel teruggetrokken als hyperactieve kinderen, zowel instructiegevoelige als instructie-onafhankelijke leerlingen. Op basis van zijn waarnemen en analyse formuleert de

leraar welke doelen hij voor de komende periode centraal gaat stellen: waar ben ik met deze groep op uit?

'Bij het maken van een Groepsplan is de' foto van de hele groep' een belangrijke stap in het proces van Waarnemen en Begrijpen.'

Begrijpen: Tijdens de fase van Begrijpen krijgt de leraar steeds meer inzicht in de behoeften in zijn groep: wat heeft mijn groep nodig om deze doelen te bereiken? Welke onderwijsbehoeften onderken ik in mijn groep? Bij het benoemen van deze onderwijsbehoeften door de leraar zijn er verschillende invalshoeken:

-) de Basisbehoeften van Stevens Competentie, Relatie, Autonomie
 -) de Onderwijsbehoeften uitgewerkt naar Instructie, Organisatie, Interactie
 -) de pedagogische Attitude van de leraar gericht op Uitdaging, Vertrouwen en Ondersteuning
- Het actief en daadwerkelijk betrekken van leerlingen (en/of

ouders) in deze fase draagt sterk bij aan het genuanceerd formuleren van de onderwijsbehoeften. Door de juiste vragen te stellen aan leerlingen (en/of hun ouders) en ze op deze wijze mede-onderzoekers te laten zijn, ontstaat een compleet beeld van de onderwijsbehoeften. En dit helpt de leraar vervolgens om zijn onderwijsaanbod in de groep passend te maken.

'We leren te kijken naar de mogelijkheden van deze leerling in deze klas met deze leerkracht met deze ouders en op deze school; ecologisch kijken.'

Plannen: Pas in de fase Plannen gaat de leraar alle verzamelde gegevens verwerken tot een concreet plan. De doelen voor de komende periode worden meetbaar en haalbaar geformuleerd. Vanuit de onderwijsbehoeften worden de juiste clusters van groepen leerlingen ingedeeld en de passende werkvormen ingepland en voorbereid. De leraren zijn gericht op een sterk en compleet basisaanbod binnen niveau 1 en 2.

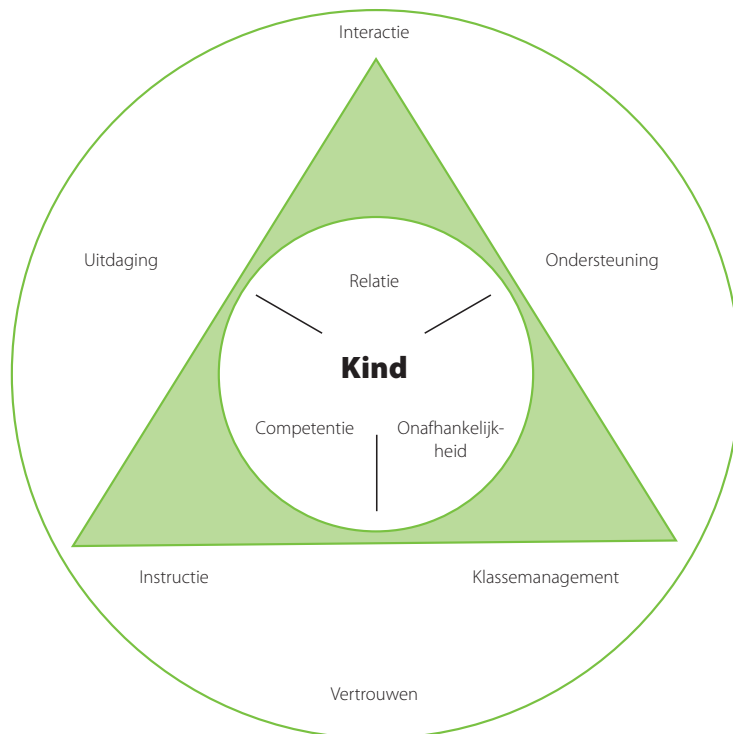
Welke basisinstructie heeft deze groep, hoe differentieer ik in instructie- en verwerkingstijd? Hoe laat ik leerlingen samenwerken, hoe benut ik de heterogeniteit van deze groep?

De leraar is als eerste gericht op het afstemmen op de onderwijsbehoeften van alle leerlingen in de groep via clustering en variatie in het basisaanbod: kwaliteitsverbetering aan de basis. Pas wanneer er in het Groepsplan geen ruimte is voor clustering van specifieke onderwijsvragen, wordt een individueel leertraject ingericht.

'We worden sterk bewust van de zorg in de klas op verschillende niveaus, vooral niveaus 1 en 2 doen er toe. Dus je eigen klassenorganisatie en instructiekwaliteit.'

Uitvoeren: De leraar voert gedurende de afgesproken periode het plan uit zoals voorbereid. Tijdens de uitvoering doorloopt hij steeds korte lussen van Waarnemen-Begrijpen-Plannen. De leraar blijft in zijn onderzoekende rol. Op basis van wat zich in de groep tijdens het onderwijs voordoet, stelt hij zichzelf structureel de vraag: bereik ik het effect bij deze leerlingen waar ik op uit ben? Zo ja, wat blijf ik vooral doen? Zo nee, wat kan ik bijstellen? Wat is nodig om te doen? Zo wordt gebouwd aan een houding van diagnosticerend onderwijzen. Ondersteuning van de leraar hierbij door een Interne Begeleider of Bouwoverleg is een voorwaarde, mits in deze situatie de relatie met de Intern Begeleider en collega's lerend wordt ingericht: de leraar is eigenaar, wordt uitgedaagd om nieuwsgierig te zijn, stelt vragen aan de ander waar hij nog geen antwoord op heeft en benut de anderen om verder te groeien in zijn repertoire van handelen.

In 2009-2010 bestaat onze cursusgroep uit 30 personen. Zij vormen de leerteams van leraren en IB-ers van 9 scholen, ieder met hun eigen ontwikkelvragen en

huidige situatie. Het blijkt dat het groeien van Zorg-denken naar Onderwijsdenken voor deze leraren en hun IB-ers een stevige kanteling is in denken en doen. Het is een worsteling om los te komen van de individueel gerichte zorgvragen rond leerlingen. Leraren ervaren het als een eye-opener om te benoemen wat al intact is en te zien welke kwaliteiten er in de groep en bij henzelf zijn die bewust ingezet kunnen worden.

Het blijkt lastig om binnen de huidige klassenorganisaties tijd te vinden om gesprekken met leerlingen te voeren. De roosters zitten vol, leraren voelen druk. Maar tevens wordt door leraren aangegeven hoe noodzakelijk het is om hier tijd voor vrij te maken, want de eerste ervaringen laten zien dat leerlingen goed weten wat ze nodig hebben om een volgend leerdoel te realiseren. Het betrekken van de leerlingen en ouders bij het Groepsplan leidt tot medeverantwoordelijkheid voor het succes ervan. Het vormgeven van diagnostiserend onderwijzen is voor sommige leerteams op dit moment nog een stap te ver en zal binnen de schoolontwikkeling de komende jaren verder opgebouwd gaan worden.

Rol van Schoolontwikkeling, Groepsbespreking en Consultatie

Binnen Onderwijs-denken worden de overlegsituaties binnen school benut om de slimme leraar verder te laten groeien in zijn repertoire van handelen. Dit vraagt om het bewust organiseren van momenten waarop de leraar ondersteund wordt in het aanscherpen van zijn Waarnemen van zijn groep. De leraar gaat met collega's en/of gecoached door IB-er of externe begeleider op onderzoek naar de behoeften binnen zijn groep. De andere betrokkenen zijn daadwerkelijk medeonderzoekers voor de leraar. Zij kunnen andere

vragen stellen, nieuwe hypothesen formuleren, waardoor het onderzoeksproces verdiept wordt. Consultatie en Groepsbesprekingen worden zo een *werkplaats* voor de betrokken leraren.

Daarnaast zijn de cyclisch georganiseerde Groepsbesprekingen en Consultatiemomenten een *vindplaats* voor schoolontwikkelingsvragen. Daar waar leraren in ontwikkeling komen, komt ook op andere lagen in het systeem beweging op gang. Een leraar die aansluit op onderwijsbehoeften van zijn leerlingen door bijvoorbeeld inzetten op meer leren van elkaar, zet iets in werking dat het verdient om door de jaren heen uitgebreid en toegepast te worden, omdat het passend is in het onderwijs aan deze kinderen. Deze ontwikkeling vraagt vervolgens om onderzoeken of deze ontwikkeling passend is bij dit team en deze school. Er zal gezocht moeten worden naar de juiste vorm waarin deze school samenwerkend leren wenst te ontwikkelen en hoe dit wordt geïmplementeerd.

Rol van Interne Begeleider en Directie

Het Onderwijs-denken van onderop vorm laten krijgen heeft leidinggevenden nodig die werkelijk naast de onderzoekende leraar gaan staan. Vanuit hun andere rol, taak en verantwoordelijkheid gaan zij in een proces parallel aan dat van de leraren, op zoek naar de ondersteuningsbehoeften van deze leraren in deze school met deze leerlingen. Eigenlijk is de HandelingsGerichte cyclus hier opnieuw van toepassing, maar dan gericht op: de groep leraren, het schoolteam. De stappen Waarnemen en Begrijpen zijn cruciaal bij het inrichten van Passende Schoolontwikkeling; passend bij de doelrealisering door deze groep leraren en passend bij de daarbij behorende ondersteuningsbehoeften binnen het team.

Rol van Bestuurders

Een volgende parallelle onderzoekstocht is die op bestuurlijk niveau. Bestuurders geven richting aan goed onderwijs op scholen die onder hun verantwoordelijkheid vallen. Wanneer zijn bestuurlijke activiteiten passend? Ook hier is de HandelingsGerichte cyclus een model om tot passend bestuur te komen. Bestuurders die met de betrokken actoren (doorgaans de leidinggevenden van de scholen) als medeonderzoekers op zoek gaan naar de ontwikkelbehoeften van de schoolorganisaties. Daarbij gebruik makend van Waarnemen met instrumenten behorend bij het bestuurlijk niveau (Inspectiekader, HRM, IPB, etc.). Door het betrekken van alle actoren bij het Begrijpen van de context waarin passend onderwijs gerealiseerd gaat worden, wordt duidelijk welke besturingsacties in welke vorm hier passend zijn om de gewenste doelen te realiseren. En bij welke ondersteuningsbehoeften dient te worden aangesloten.

Zo staat het werken aan een continuüm van leren en onderwijzen centraal en worden de uitgangspunten van Handelingsgericht Werken geconcretiseerd. Zo kan planmatig handelen uitgroeien van een organisatie-model naar een denk- en handelwijze. Het denken, handelen en de constructen van leraren staan centraal. Zo worden leraren opnieuw in positie gebracht om bij te dragen aan een maatschappelijk en professioneel prachtige opdracht: Passend Onderwijs ontwikkelen vanuit de kern van hun leraarschap.